17-Oct-09

सार्वधातुक and आर्धधातुक – causing गुण वृद्धि

What is an अङ्ग in Paninian grammar?

यस्मात् प्रत्यय विधिस्तदादि प्रत्यये अङ्गम् । १.४.१३

समास = तस्य आदिः तदादिः(षष्ठी तत्पुरुष) , तदादिः आदिः यस्य तदादि (बहुव्रीहि)

वृत्ति = यस्मात् (धातोर्वा प्रातिपदिकाद्वा) प्रत्यय विधिः(प्रत्ययो विधीयते), तदादि शब्दरूपस्य प्रत्यये परतः अङ्ग-संज्ञा भवति

When a प्रत्यय is ordained (for a dhatu or a pratipadika) then the set of letters beginning with the beginning of that dhatu or pratipadika is called an anga when followed by that pratyaya. (Anga starts with the dhatu/pratyaya – not counting upasargas etc. and goes up to the pratyaya)

All rules from 6.4.1 to end of 7.4 are applicable to Angas.

Important Sutras which bring about गुण

सार्वधातुक-आर्धधातुकयोः । ७.३.८४ [अङ्गस्य (इकः) गुण:]

वृत्ति = सार्वधातुके आर्धधातुके च प्रत्यये परतः इगन्तस्य अङ्गस्य गुणो भवति ।

पुगन्तलघूपधस्य च । ७.३.८६ [सार्वधातुक-आर्धधातुकयोः (इकः) अङ्गस्य गुण:]

वृत्ति =पुगन्तस्याङ्गस्य लघूपधस्य च इकः सार्वधातुके आर्धधातुके च प्रत्यये परतः गुणो भवति।

इको गुणवृद्धी । १.१.३ (परिभाषा सूत्र)

वृत्ति = वद्धिः स्यात् गुणः स्यात् इति गुण-वृद्धि शब्दाभ्याम् यत्र गुणवृद्धी विधीयते, तत्र इकः इति षष्ठ्यन्तं पदं उपस्थितं द्रष्टव्यम् ।

Sutras which restrict the pratyayas which can cause गुण वृद्धि

क्क्ङिति च । १.१.५ [न इको गुणवृद्धी]

वृत्ति = गित्-कित्-ङित् निमित्तके इकः स्थाने ये गुणवृद्धी प्राप्नुतः ते न भवतः।

Sutra which deems a sarvadhatuka अपित् pratyaya as ङित्

सार्वधातुकम् अपित् । १.२.४ [ङित्]

वृत्ति = अपित् शर्वधातुकं ङिद्वद् भवति ।

Important Sutras for causing वृद्धि

Check if these rules are applicable first and only if these are not applicable then try to apply Guna rules – If Guna rules are given first priority these rules will never see light of the day.

अचो ञ्णिति । ७.२.११५ [अङ्गस्य वृद्धि:]

वृत्ति = अजन्तस्य अङ्गस्य वृद्धिर्भवति, ञिति णिति च प्रत्यये परतः ।

अत उपधायाः । ७.२.११६ [अचो ञ्णिति वृद्धि: अङ्गस्य]

वृत्ति = अङ्गस्य उपधायाः अकारस्य स्थाने वृद्धिर्भवति, ञिति णिति च प्रत्यये परतः ।

तद्धितेष्वचमादेः । ७.२.११७ [अचो ञ्णिति वृद्धि: अङ्गस्य]

वृत्तिः = तद्धिते ञिति णिति च प्रत्यये परतः अङ्गस्य अचाम् आदेः अचः स्थाने वृद्धिर्भवति ।

आर्धधातुक pratyayas - what do they do in this context?

आर्धधातुक pratyayas bring about guna vrddhi like sarvadhatulka pratyayas and in addition can also being in a इट् आगम (an addition of an इ) which depends on the dhatu and other complex rules.

Some other commonly used pratyayas

तुमुँन् – Very commonly used in several meanings, and the sentence will have another finite verb (action) to make the sentence meaningful:

- When the action is for the sake of another action, example walks to eat, eats to grow, runs to read etc.
- To say 'desires or wishes to' with roots meaning to desire – like desires to read, desires to run etc.
- To say something is possible – possible to bind, possible to cross etc.

क्त्वा , ल्यप् : Used in sense of 'having done' – so will always have another finite verb(action) to make the sentence meaningful:

क्त : Used to make past participle. Usually in कर्मणि अर्थ – therefore called passive past participle by some authors. But it can also be used in कर्तरि अर्थ with अकर्मक roots and in some other situations.

क्तवतुँ : Used to make past participle. Used in कर्तरि अर्थ. Hence also called active past particple by some authors.

शतृँ – Used to bring the meaning present (continous) sense of the root meaning for roots which are परस्मैपदी

शानच् - Used to bring the meaning present (continous) sense of the root meaning for roots which are आत्मनेपदी and also when a root is used in कर्मणि or भावे अर्थ